

KKTC İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Sorunlarının Türkiye ve AB ile Karşılaştırılması

Moin Naim¹, G. Emre Gürcanlı², Tahir Çelik³

Özet

Modern dünyada işçi sağlığı ve iş güvenliği konularının artan önemi ve iş kazalarının yüksek maliyeti, kapsamlı işçi sağlığı ve iş güvenliği ayarlamaları ihtiyacının altını çizmektedir.

KKTC, Türkiye ve AB ülkelerine ait son birkaç yılın verilerindeki ölümcül kazalar ve ölümcül olmayan kazalar ile asli nedenleri karşılaştırılmıştır. Ortak bir kayıt ve bildirim sistemi gerekli olmasına karşı farklı kayıt ve bildirim sistemleri nedeniyle iş kazaları oranlarını karşılaştırmak zor bir iştir. Veriler, KKTC ve Türkiye'deki ölüm oranlarının AB'den çok yüksek olduğunu göstermektedir. Ancak ölümcül olmayan kaza oranları ise düşüktür. Buna neden olarak kaydedilmemiş iş kazalarının yüksek oranı gösterilebilir. Kayıt dışı ekonominin ağırlığı ve ölümlü ve ağır yaralanmayla sonuçlanan kazalar dışındaki kazaların kayıtlara girmemesi gibi etmenler istatistiklerin sağlıklı olması sonucunu doğurmaktadır. Bildiride bu yüzden daha çok ölümlü sonuçlanan kazalar üzerinden yorumlar yapılmaya çalışılmış ve sonuçlar değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İşçi sağlığı ve iş güvenliği düzenlemeleri, KKTC'de işçi sağlığı ve iş güvenliği

Giriş

Farklı ülkelerin iş kazalarının ve meslek hastalıklarının kazalarının sonuçlarını karşılaştırmak zor bir iştir. Bu zorluk farklı yerel ve ulusal kayıt ve bildirim sistemlerine dayanan istatistikler nedeniyle (Benavides, Delclos, Cooper, & Benach, 2003). Modern dünyada sağlık ve güvenliğin artan önemi ve iş kazalarından doğan yüksek maliyetler, kapsamlı işçi sağlığı ve iş güvenliği çalışmaları ihtiyacının altını çizmektedir.

Kazaların maliyeti sadece ilk maliyetle sınırlı değildir. İlgili başka maliyetler de vardır. Diğer bir deyişle, bir kazanın ya da hastalığın doğrudan maliyeti, o kazaya dair tüm maliyetle karşılaştırıldığında buzdağının ucu gibidir. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde (KKTC) hatırı sayılır sayıdaki yaralanmalar, hastalıklar, ölümler ve iş kazalarından doğan

¹ Doğu Akdeniz Üni., İnşaat Mühendisliği, Gazimağusa, Kıbrıs. - moin_naim@hotmail.com

² İstanbul Teknik Üniversitesi, İnşaat Mühendisliği Bölümü, İstanbul. - gurcanlig@itu.edu.tr

³ Doğu Akdeniz Üniversitesi, İnşaat Mühendisliği, Gazimağusa, Kıbrıs. - tahir.celik@emu.edu.tr

maliyetler, bu kabul edilemez koşulları nihayetlendirecek zor aksiyonlara gereksinim duyar. Daha da ötesi, KKTC'deki ilgili yasama hala Avrupa Birliği standardına uygun değildir ve geliştirilmesi gerekmektedir. Uygun yasama ve düzenlemelerin önemi açıkça ortaya konulmalıdır. Bu şekilde kamu görevlileri daha fazla çaba göstermeleri için motive edilebilir. Bu çalışmada, kazaların ve olayların nedenleri tartışılacaktır. Ayrıca KKTC'deki oranlar Türkiye ve Avrupa Birliği'ndeki diğer ülkelerdeki istatistiklerle karşılaştırılmalı olarak incelenecektir.

Kapsam ve Amaçlar

Tüm endüstrilemiş, gelişmiş ve gelişen ülkelerde olduğu gibi KKTC de farklı iş kollarındaki iş kazaları nedeniyle can ve mal kayıplarının sıklığını çekmektedir.

Bu çalışmanın amaçları:

- KKTC, Türkiye ve AB ülkelerinde işçi sağlığı ve iş güvenliği konularının önemini araştırmak.
- KKTC, Türkiye ve AB ülkelerinde iş kazaları oranlarını ve nedenlerini araştırmak.
- KKTC'deki iş kazaları oranları ve nedenlerini, Türkiye ve AB ülkelerindekilerle karşılaştırmak.
- İşçi sağlığı ve iş güvenliği konularında yapılanları değerlendirmektir.

İş Kazaları Oranları

Eurostat, iş kazalarını; "fiziksel ya da zihinsel rahatsızlığa yol açan iş sırasında meydana gelen ve işte kesintiye yol açan olaylar" olarak tanımlamaktadır. "Üçüncü taraf nedeniyle olsa bile işyeri sınırları dışında iş sırasında meydana gelen kazaları da kapsamaktadır. Ayrıca akut zehirlenme de bu kapsama girer. İşe giderken ya da gelirken meydana gelen kazalar bunun dışında olup, tıbbi bir nedeni olan ve mesleki hastalıklarla sınırlıdır". (Eurostat, 2010).

İşçi sağlığı ve iş güvenliği konusu tüm ekonomik aktivite, meslek ve iş alanlarını kapsamaktadır. Konvansiyonel fabrikalar, enformasyon teknoloji firmaları, eğitim kurumları, eğlence yerleri ve hatta ofisler de bu kapsama girmektedir. İşçi sağlığı ve iş güvenliği konusu, inşaat sahasında uzun tarihe sahip bir sorundur. İnsana ve çevreyle güçlü bir ilişkiye sahip insani, çevresel ve ekonomik bir konudur. Gerek insani gerekse çevresel yönetimi zorunlu kılmaktadır. Yasama, endüstriyel süreç ve standartları birlikte endüstrilerin düzenlemeleri ve operasyonlarına bütünleştirir. İnsan ve çevreyle ilişkisinden farklı olarak, mesleki kazalar ülkelerin ulusal ekonomilerine hatırı sayılır zararlara neden olmaktadır. Bunun nedeni kazalar ve iş hastalıklarına dair ilk maliyetlerin, tüm maliyetlere kıyasla, buzdağının ucunu oluşturması ve daha kapsamlı olumsuz ekonomik sonuçlara yol açmasıdır (Hughes & Ferrett, 2009).

Avrupa İş Güvenliği ve Sağlığı Ajansı'na göre, 5.500 kişi ölmektedir ve iş yerinden 3 günden fazla uzaklaşmaya neden olan 4,5 milyon kaza bulunmaktadır. Bu tüm AB boyunca 146 milyon günlük bir kayıp anlamına gelmektedir. AB ekonomisine bunun maliyeti yaklaşık 20 milyar avrodur (Eurofound, 2007).

Türkiye’de 1997 ila 2006 arasında, iş kazaları ya da iş kaynaklı hastalıklar nedeniyle ortalama senelik kayıp Türkiye Sosyal Güvenlik Kurumu’na (SSK) göre 1.908.554 iş günüdür (OSHA.TR, 2010). Sosyal Güvenlik ve Çalışma Bakanlığı’na göre kayıp 36 milyon TL’dir (25 milyon dolar) (Çelikağ & Özbilen, 2008). Kuzey Kıbrıs’ta inşaat sektöründeki iş kazaları nedeniyle kayıp günlerin sayısı 3.000 gün üzerinde (bakanlık tarafından) tahmin edilmektedir. Öte yandan Güney Kıbrıs’ta Çalışma ve Sosyal Sigorta Bakanlığı’na göre 2007’de iş kazaları kaynaklı kayıp gün sayısı 103.102’dir (Stavrou, 2010).

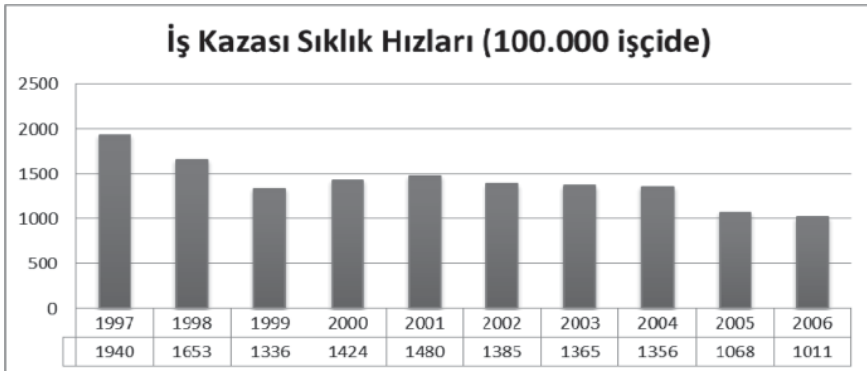
İş Kazaları Oranları

Şekil 1-a, 1-b ve 1-c, iş yerindeki kaza sıklığı değerlerini göstermektedir. AB, Türkiye ve KKTC’de her 100.000 istihdamda 3 günden fazla işgünü kaybına neden olan işyerlerindeki kaza sayısı ile bu tür kazaların oranları gösterilmiştir.

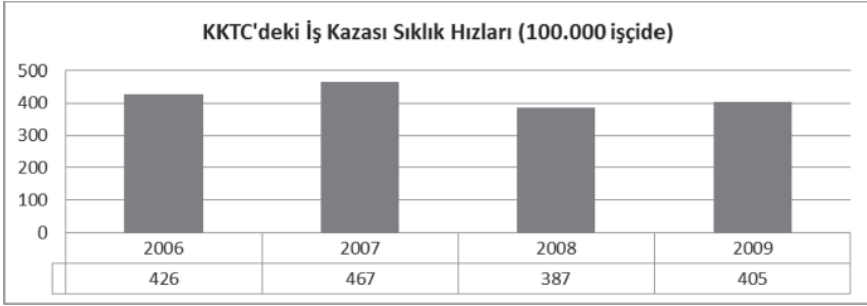
Aynı ülkelerdeki ölümcül kazalara dair sayılar Şekil 2-a,b,c’de gösterilmiştir. Ölümcül kaza oranları eşittir: sene içinde işyerlerindeki ölümcül kaza sayısı / referans popülasyondaki istihdam sayısı x 100.00. İşyerine gelirken ya da giderken olan kazalar hariç tutulmuştur.

Şekil 1.a - AB-15 ülkelerindeki iş kazaları sayıları (Eurostat, 2011)

Şekil 1.b - Türkiye Sosyal Sigortalar Kurumu’na göre Türkiye’deki 100000 işçide toplam iş kazaları sayısı (EU-OSHA, 2008).

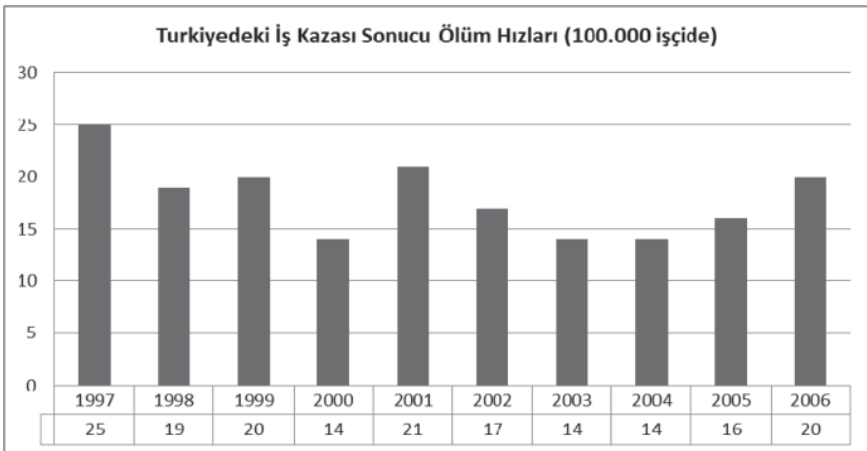

Şekil 1.c - KKTC Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na göre iş kazaları sayısı.

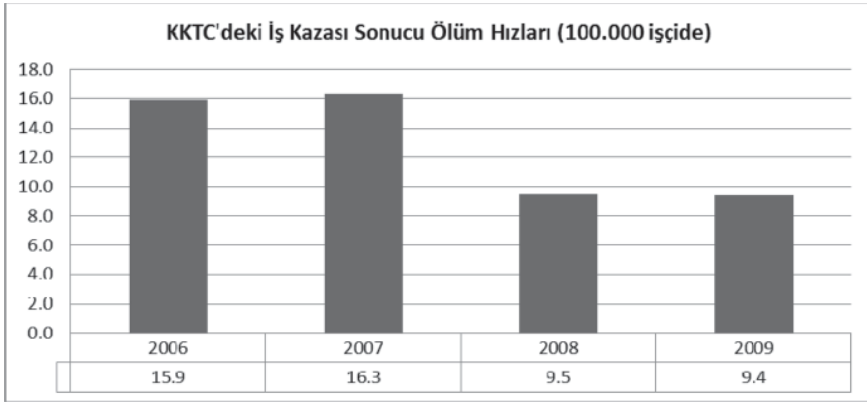
Not: KKTC'deki istihdam sayısı 100.000'den az olduğu için oranı bulmak için katsayılar kullanılmıştır.

Şekil 2.a - AB-15 ülkesindeki ölümcül iş kazaları sayısı (Eurostat, 2011).

Şekil 2.b - Türkiye'deki ölümcül iş kazaları sayısı (EU-OSHA, 2008).

Şekil 2.c - KKTC'deki iş kazaları sayısı.- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı.

Not: KKTC'deki istihdam sayısı 100.000'in altında olduğu için oranı bulmak için katsayılar kullanılmıştır.

İş Kazalarının Ana Nedenleri

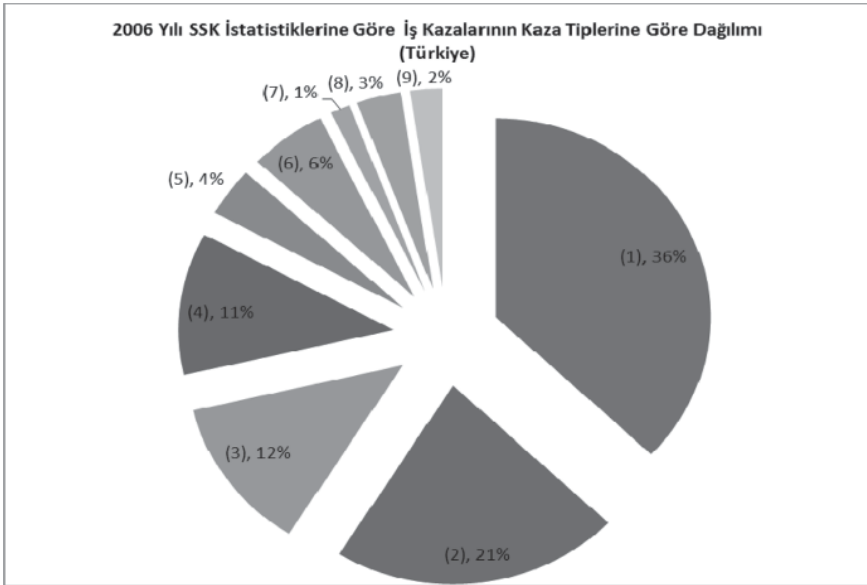
Bir sene içerisindeki iş kazalarındaki ana saptamalar Şekil 3-a,b,c'de gösterilmiştir. Ancak verilerdeki sınırlamalar nedeniyle, bu karşılaştırma aynı senenin verisi temel olarak yapılamamıştır. KKTC ve Türkiye için 2006 verisi kullanılırken, AB için 2005 verisi kullanılmıştır.

- (1) Makinelerin, taşıma araçlarının ya da işleme ekipmanlarının, el cihazlarının, nesnelere ya da hayvanların (tam ya da parçalı) kontrol kaybı.

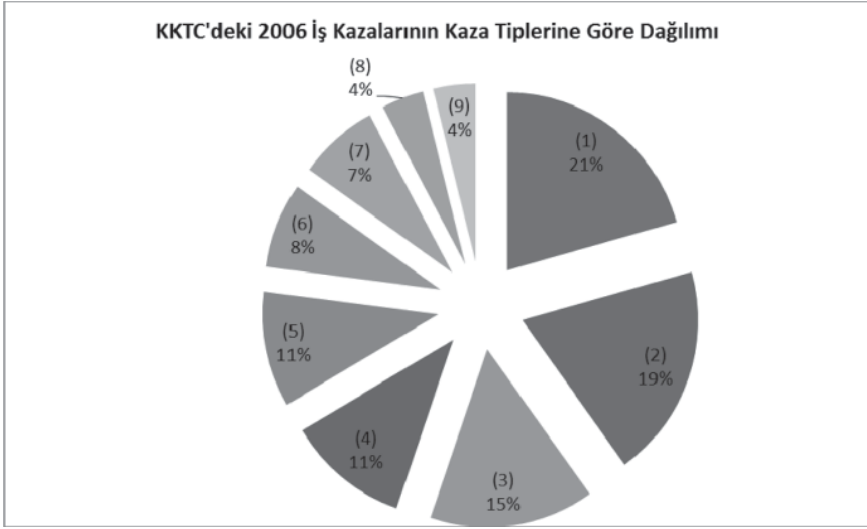
Şekil 3.a - AB ülkelerindeki kaza oranları (ESAW, 2009).

- (2) Kayma-Takılma ve düşme- İnsan Düşmesi.
- (3) Fiziksel stres altında ya da birlikte beden hareketi (genelde iç yaralanmaya neden olarak).
- (4) Herhangi bir fiziksel stres olmadan beden hareketi (genelde dış yaralanmaya neden olarak).
- (5) Materyallerin çökmesi, düşmesi, kayması, ayrılması, patlaması ve kırılması.
- (6) Şok, korku, şiddet, saldırı, tehdit.
- (7) Taşma, devrilme, sızma, akma, buharlaşma, emisyon sapmaları.
- (8) Elektrik, patlama, yangın nedenli.
- (9) Diğer sapmaları.

Şekil 3.b - Kategorilere göre Türkiye'deki kaza oranları (EU-OSHA, 2008).

- (1) Bir veya birden fazla cismin sıkıştırması ezmesi, batması, kesmesi
- (2) Düşen cisimlerin çarpıp devirmesi
- (3) Makinelerin sebep olduğu Kaza
- (4) Düşmeler
- (5) Taşıtlı kazaları
- (6) Diğer nedenler
- (7) Vücudun doğal boşluklarına yabancı bir cisim kaçması
- (8) Vücudun zorlanmasından ileri gelen incinmeler
- (9) Normal sınırlar dışındaki ısılarla maruz kalmak veya temas etmek

Şekil 3.c - Kategoriler göre KKTC'deki kaza oranları.(ÇSGB, 2011)

- (1) Sabit Cisimlerin Üzerine Vurma
- (2) Kayma ve Çökmeler
- (3) Aynı Seviyeden Yere Düşme
- (4) Yüksek Yerden Düşme
- (5) Trafik Kazası
- (6) Cisimlerin Arasına Kısırılma
- (7) Fazla Güç Harcanması
- (8) Aşırı Isıya, Elektrige, Kesici Maddeye Temas
- (9) Hareketli Cismin Çarpması

Karşılaştırma

Gerçekleşen Kazaların Karşılaştırılması

AB ülkeleri için kaza oranlarında belirgin bir azalma vardır. 2000'den sonra 10 senelik araştırma, her 100.000 istihdam için bu oranlarda 40%'lık net bir azalma göstermektedir. En yüksek azalma oranı %13,3 ile 2001-2002 arasında meydana gelmiştir. Bu 2 yıl arasında 100.000 işçi için 3.490 daha az kaza olmuştur. En yüksek kaza oranı 29.912 ve her 100.000 kişide 18.013 ile 1996'da meydana gelmiştir. Her ne kadar ölümcül kaza oranları 1996 ila 2006 arasında hatırı sayılır şekilde düşmüş olsa da, kaza oranlarındaki azalma yüksek değildir. 2003'te oranlar bir önceki seneykle karşılaştırıldığında değişmemiştir. 2006'da oran her 100.000'de 2,5'dan 2,8'e çıkmıştır.

Türkiye'de istatistikler 10 sene içerisinde %50'lik bir düşme göstermektedir. Yani 1991 ila 2001 arasında oran dalgalı bir seyir izlemiştir. 2002'de belirgin bir düşmenin ardından

gelen 3 sene boyunca aynı kalmış ve 2005 ile 2006 arasında tekrar düşmüştür.

Ölümcül kazalara dair Türk istatistikleri hatırı sayılır farklılıklar arz etmektedir. Türkiye'deki iş kazaları sayısı AB'den çok düşük olmasına rağmen, ölümcül kazalarda AB'den çok yüksektir. Türkiye'deki iş kaynaklı ölümler oranı değişim göstermektedir. 1997-2006 arası dönemde senelik ölüm oranı her 100.000 istihdam için 18'dir. 2001'den bu yana oranlar düşse de, 2006'da senelik 4 fazla ölümlerle bir yükseliş sergilemektedir.

KKTC'de iş kazaları verisi sadece 2006-2009 arası için mevcuttur. Dahası, kayıtlı istihdam sayısı 100.000'den az olması nedeniyle karşılaştırma amacı için nisbi esas sistemi kullanılmıştır. Veri 2007 ile 2009 arasında bir yükseliş gösterirken, 2008'de bir azalma sergilemektedir. 4 yıllık sürede, AB ve Türkiye'den çok daha az olarak yüzde 5'lik bir azalma meydana gelmiştir.

4 yıldaki KKTC'deki ölümler, iş kaynaklı kazaların düşme oranından çok fazla olarak yüzde 41'lik bir düşüş sergilemiştir. Genelde Türkiye'de ve KKTC'de ölümcül olmayan kaza oranı sayısı ABD'dekilerden çok daha azdır. Ancak ölümcül iş kazaları oranı bu şekilde değildir. 2006'da ölümcül olmayan iş kazaları her 100.000'de AB için 19.531 iken Türkiye ve KKTC'de, sırasıyla, 1.011 ve 426'dır. Öte yandan, aynı yılın ölümcül kaza oranları ise AB, Türkiye ve KKTC için sırasıyla 2.8, 20 ve 9,4'tür.

Kaza Nedenlerinin Karşılaştırılması

Farklı yerel ve ulusal kayıt ve bildirim sistemlerine göre istatistikler hazırlandığı için farklı ülkelerdeki iş kazalarını ve meslek hastalıkları sonuçlarını karşılaştırmak zor bir konudur. Gösterilen verilerde bu açıktır. Bu çalışmada, eldeki verinin uygunluğu nedeniyle, Türkiye ve KKTC'deki iş kazaları nedenlerine ait 2006 istatistikleri ile AB ülkeleri için 2005 istatistikleri kullanılmıştır.

AB ülkelerindeki 2005'te kazaların yüzde 83'ünün nedeni olarak en önemli 4 neden şunlardır:

- Kontrol kaybı,
- Kayma ya düşme,
- Fiziksel stresle beden hareketi
- Fiziksel stres olmadan beden hareketi

Türkiye'deki kazaların %80'ini oluşturan 4 neden şunlardır:

- bir cismin sıkıştırması ezmesi, batması, kesmesi,
- düşen cisimlerin çarpıp devirmesi,
- makinelerin sebep olduğu kaza ve
- düşmeler

KKTC'de iş kazalarının %66'sını oluşturan 4 ana neden şunlardır:

- Sabit Cisimlerin Üzerine Vurma,
- Kayma ve Çökmeler,
- Aynı Seviyeden Yere Düşme ve
- Yüksek Yerden Düşme.

Tartışma

Türkiye ve KKTC'deki genel iş kazaları oranlarının AB'den düşük olmasına dair ilk değerlendirmeler hatalı olabilir. Görünen bir paradoks içerisinde ölümlere dair tersini öne sürse de, örneğin 2006'da her 100.000'deki ölümcül olmaya kazalar oranı AB için 19.531 iken Türkiye ve KKTC için sırasıyla 1.011 ve 426'dır. Öte yandan aynı seneye ait AB, Türkiye ve KKTC'deki ölümcül oranlar, sırasıyla, 2,8, 20 ve 9,4'tür. Bu uyumsuzluk kolayca ilgili verilerin toplanmasında ve değerlendirilmesinde farklı kayıt sistemleriyle açıklanabilir. Türkiye'de ve KKTC'de ölümcül kazalara ilişkin verilere güvenilebilir, ancak yaralanmayla ilgili veriler çok sağlıklı değildir, bunun da en büyük nedeni, ciddi yaralanma ve ölümlerle sonuçlanmayan kazaların istatistiklere girmemesidir.

AB kayıtlarındaki gerek ölümcül gerekse de ölümcül olmaya kaza oranlarındaki sürekli düşüş ile Türkiye ve KKTC'deki aynı kayıtlardaki dalgalanmalardan, bu oranları düşürmeye dair bir politika izlendiği açıkça görülebilir. Aksine, Türkiye ve KKTC bu sonucu göstermemektedir. Türkiye ve KKTC'deki dalgalanmalar, kararlı bir politika uygulamasından ziyade şans eseri bir düşüşü ifade etmektedir.

KKTC'deki işçi sağlığı ve iş güvenliği konularında dair endişelerin başlangıç tarihinin geç oluşu, resmi güvenilir kayıtların sadece 5 seneyi kapsamasından anlaşılabilir. Türkiye ve AB ülkeleri için bu kayıtlar uzun zamandır tutulmaktadır (AB için 1998'den beri). Maden ve balıkçılık iş alanlarındaki iş kazalarının sayısının azlığıyla birlikte ele alındığında ölüm oranları KKTC'de çok düşüktür.

Eğer ölümcül kaza kayıtlarını daha fazla güvenilir hala getirmek istersek, son birkaç senede iş kazalarında bir yükseliş olduğu açıktır. 2003 ila 2005 arası ölümcül kaza oranları sayısı, sırasıyla, 14,14, 16 ve 20'dir.

Farklı yerel ve ulusal bildirim sistemlerine dayalı farklı ülkelerin mesleki işçi sağlığı ve iş güvenliği kazaları sonuçlarını karşılaştırmak zor olmasına rağmen, kaza nedenlerine ilişkin olarak yüksekten düşme ve kayma ya da kontrol kaybının özellikle KKTC ve AB'deki kazaların temel nedenleri olduğu açıkça gösterilmiştir. Bu nedenler KKTC'deki kazaların %66'sının nedeni iken AB'de bu oran yüzde 50'dir.

Sonuç

İş kazalarının çevresini doğru analiz etmek ve anlamak ile uygun bir politika oluşturmak için, kesin ve güvenilir kayıtların sağlanması gerekmektedir. AB, Türkiye ve KKTC'deki tüm işçi organizasyonların tüm çabalarına rağmen, iş kazaları dünyadaki iş çevrelerinin ve iş gücü piyasalarının yumuşak karnı olmayı sürdürmektedir. İş kazalarının en önemli nedenlerinin kontrol kaybı ve düşme olduğu göz önüne alındığında, bu riskleri azaltmak için özel bir dikkat gösterilmelidir. Farklı ülkelerde uygun karşılaştırma ve analiz için ortak kayıt ve bildirim sistemleri gerekmektedir. AB ülkeleri seviyesine ulaşmak için KKTC ve Türkiye'de işçi sağlığı ve iş güvenliği konularına daha büyük önem atfedilmelidir.

Kaynaklar

Benavides, F. G., Delclos, G. L., Cooper, S. P., & Benach, J. (2003). Comparison of Fatal Occupational Injury Surveillance Systems Between the European Union and the United States. AMERICAN JOURNAL OF INDUSTRIAL MEDICINE, 385–391.

- EU-OSHA. (2008). Retrieved 5 1, 2011, from İstatistikler: osha.europa.eu/fop/turkey/tr/statistics/1997-2006istatistikler
- Eurostat. (2011, 4 10). Retrieved 6 12, 2011, from Health and safety at work > Data > Main tables: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/health/health_safety_work/data/main_tables
- Çelikağ, M., & Özbilen, M. (2008). Health and Safety Matter in Construction Industry in North Cyprus. *Advances In Civil Engineering* (pp. 609-618). Famagusta: Eastern Mediterranean University Press.
- ÇSGB, K. (2011). İş Kazalar İstatistikleri. Lefkoşa : Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı.
- DiBerardinis, L. J. (1999). *Handbook of Occupational Safety and Health*. New Jersey : John Wiley & Sons Ltd.
- ESAW, E. (2009). *Causes and circumstances of accidents at work in the EU*. Luxembourg:: European Communities,.
- Eurofound. (2007 , March 12). *Occupational accidents and diseases*. Retrieved January 07, 2011, from European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions (Eurofound): <http://www.eurofound.europa.eu/areas/industrialrelations/dictionary/definitions/occupationalaccidentsanddiseases.htm>
- Eurostat. (2010). *Health and safety at work in Europe (1999–2007)*. Luxembourg: European Union.
- HSE. (2010). *The Health and Safety Executive Statistics 2009/10*. Merseyside: Health and Safety Executive.
- Hughes, P., & Ferrett, E. (2009). *Introduction to Health and Safety at Work*. Oxford: Elsevier Limited.
- Lingard, H., & Rowlinson, S. (2005). *Occupational Health and Safety in Construction Project Management*. New York: Spon Press.
- OSHA.TR. (2010). İstatistikler. Retrieved 06 06, 2011, from Avrupa İş Sağlığı ve Güvenliği Ajansı: <http://osha.europa.eu/fop/turkey/tr/statistics>
- Stavrou, P. (2010, July 21). *Absence from work – Cyprus*. Retrieved January 07, 2011, from European Working Conditions Observatory (EWCO): <http://www.eurofound.europa.eu/ewco/studies/tn0911039s/cy0911039q.htm>